

Alfred Sohn-Rethel: Økonomi og klassekamp i den tyske fascisme. Historievidenskabs skrifterække nr. I, GMT, 1975.

Denne bog indeholder en del tekster, som Alfred Sohn-Rethel skrev i årene 1937–41, da han var emigreret til England. Det mest interessante ved disse tekster er, at de fremtræder som en »insiders« beretning om forholdet mellem kapitalen og den fascistiske stat. Sohn-Rethel var nemlig tilknyttet storkapitalistiske kredse i Tyskland og medarbejder ved »Deutsche Führerbriefe«, et økonomisk-politisk tidsskrift for de førende tyske industri- og finanskrede.

Hvad angår bogens fascismeteoritiske relevans, er den af mindre betydning. Sohn-Rethels teser om interessedifferencen imellem de – på grund af verdenskrisen – ukonkurrencedygtige kapitaler og de meget konkurrencedygtige, hvilke, ifølge hans mening, til forskel fra de førstnævnte ikke var nødsagne til at søge tilflugt i den fascistiske stats autarki- og oprustningspolitik, er mildest talt tvivlsom. Det samme gælder tesen om, at det fascistiske herskab bevirkede et (historisk enestående) tilbagefald fra relativ til absolut produktion af merværdien. Det er sikkert rigtigt, at det fascistiske herskab ved hjælp af en forlængelse af arbejdstiden og fastfrysningen af lønniveauet bevirkede en forøgelse af merværdiproduktionen, men dette kan ikke hævdes at have været ensbetydende med, at der ikke længere eksisterede relativ produktion af merværdi.

Som før antydet er det derfor næppe dens teoretiske substrat, der gør denne bog interessant, men derimod dens kildeværdi.

Hans-Norbert Lahme

Wolfgang Wippermann, Faschismustheorien. Zum Stand der gegenwärtigen Diskussion, 2. oplag. Erträge der Forschung Band 17, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1975.

I de sidste år har interessen for den europæiske fascisme som politisk-historisk fænomen været tiltagende, og litteraturen til emnet er nærmest blevet uoverskuelig. Enhver, som beskæftiger sig med fascismens teoretiske aspekter vil derfor have gavn af Wippermanns lille håndbog, som kan siges at være det første forsøg på at inddele, klassificere og formidle de vigtigste fascismeteorier. På en – i betragtning af emnets kompleksitet – forbausende letforståelig og klar måde og med megen definatorisk sikkerhed gør Wippermann rede for de forskellige teorier.

Først skildres det klassiske – om man vil: »doktrinære« – kommunistiske fascismebegreb (kap. II/1), den såkaldte »agentteori«, der blev præciseret af Dimitroff i 1933 og som for de kommunistiske landes vedkommende stadig er relevant. Derefter analyserer Wippermann de »kritisk-marxistiske« teorier, d.v.s. den »kritiske skoles« fascismebegreb (kap. II/2). Et helt kapitel bruges til Wilhelm Reichs socialpsykologiske forklaringsmodel (kap. III/1), ligeledes på den kolde krigs (vesttysk-amerikanske) totalitarismeteorier (kap. IV), og på de teoretiske implikationer i Ernst Noltes værk (kap. V). Wippermann er den første, som analyserer den såkaldte »moderniseringsdoktrins« fascismeteorier (kap. VI). Denne skole af amerikanske økonomiske historikere (Lipset, Organski, Barrington-Moore) har forsøgt at definere fascismen som et politisk fænomen i den oprindelige akkumulationsproces (kap. VI). I et særkapitel undersøger Wippermann de fascismeteoritiske komponenter i den vesttyske diskussion om kontinuitetsproblematikken i den tyske historie fra Bismarck til Hitler (kap. VII). Spørgsmålet om, hvorvidt den første rigskanslers inden- og udenrigspolitik banede vejen for den sidstes, bliver for tiden ivrigt diskuteret, specielt i Helmuth Böhmes og Hans-Ulrich Wehlers værk. Begge har de konstateret en del vigtige

historiske konstanter i det »andet« og det »tredie« riges politiske fremtoning, specielt den massive sociale undertrykkelse (som blev parret med en aktiv socialpolitik) og den imperialistiske ekspansion (der hvilede på de enten undertrykte eller pacificerede massers indforståelse) hvilket resulterede i en stabilisering af de bestående socioøkonomiske strukturer. Bogens sidste kapitel er et forsøg på at lægge op til en diskussion om problemet med at formulere en almen og stringent fascismeteori (kap. VIII).

Wippermanns lille bog er et vellykket og nødvendigt bidrag til fascismeteorien, men den er mere end en nyttig lille håndbog, nemlig et indlæg i den aktuelle debat.

Hans-Norbert Lahme

Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950. Herausgegeben von Leonidas Hill. 684 s. Propyläen Verlag, Berlin u.a.

Ernst von Weizsäcker, som 1938–1943 var statssekretær i det tyske Auswärtiges Amt og derefter til »Det tredje Rige«s sammenbrud ambassadør ved Vatikanet, blev i 1949 i den såkaldte »Wilhelmstrasse«-proces dømt som krigsforbryder som skyldig i deltagelse i angrebskrig i forbindelse med besættelsen af Tjecoslovakiet 15. marts 1938 og for deltagelse i deportation af jøder fra Frankrig i marts 1942. Dommen lød på 7 års fængsel, men blev senere nedsat til 5 år. I 1950 blev Weizsäcker løsladt.

Under processen hævdede Weizsäcker, støttet af flere udenlandske vidner, at han havde været modstander af nazismen, modarbejdet Hitlers aggressive politik og som ambassadør ved Vatikanet gennem allierede forbindelser søgt at tilvejebringe en afslutning på krigen. I 1950 udgav hans søn »Erinnerungen«, som Weizsäcker havde påbegyndt i Vatikanet, og hvori han detaljeret søgte at underbygge den opfattelse af sin diplomatiske virksomhed, som han havde fremsat for Nürnbergdomstolen.

»Erinnerungen« blev ved sin fremkomst angrebet af f. eks. den engelske historiker A. J. P. Taylor, der ironisk karakteriserede ham som »en ny god tysker« og sluttede sin anmeldelse således: »For at sige sandheden, Herr von Weizsäcker gjorde intet for at skade Hitler og Ribbentrop, han gjorde intet for at skade de allierede, kort sagt ligesom de fleste andre »gode tyskere« gjorde han overhovedet intet«. En endnu mere bidende og skarp kritik fremsatte Taylors landsmand Lewis Namier i sin anmeldelse i »Times Literary Supplement«, senere genoptrykt i »In the Nazi Era« (side 63–83), hvori han konkluderede: »Weizsäcker's *Memoirs* teem with absurdities, distortions, and untruths fit to deceive only those who wish to be deceived«.

Den amerikanske historiker Leonidas E. Hill fik i 1964 adgang til Weizäckers breve, dagbøger og notitser. Sammen med uddrag af de officielle dokumenter fra *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945* danner de grundlaget for denne med noter og register 684 sider store bog.

Retssager og deres materiale er vel i almindelighed behæftet med alvorlige metodiske problemer for historikeren og hans forsøg på at klarlægge og analysere de fortidige begivenhedsforløb og deres aktører. Nürnbergdomstolens og dens udløberes enorme samlinger af forskelligartet dokumentation adskiller sig ikke principielt herfra. Dette materiale havde til formål at kaste anklagens lys over begivenhedsforløb og de implicerede personers deltagelse deri, hvilket ikke absolut gør det suspekt, men for historikere har det først og fremmest betydning som indfaldsvinkler for problemstillinger, der bedre end processernes fremlagte materiale for slet ikke at tale om anklagernes og forsvarernes indlæg belyses og opklares af senere offentliggjorte og bedre kilder. Materialet i retssager er oftest revet ud af deres sammenhæng, og belysningerne er falske eller ufuldstændige.